

MUZICA BISERICESCĂ PANA ÎN SECOLUL AL XX- LEA THE MUSIC OF THE CHURCH UNTIL THE 20TH CENTURY

Drd. Florinel-Ciprian CAZAN,

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna”,

Universitatea “Lucian Blaga” din Sibiu,

ROMANIA

Email: el1baritone@yahoo.com

Abstract

Since ancient times, singing in the pew has been a constant preoccupation of the church. In the beginning, in our country, everything was under Greek tutelage. Gradually, psaltic music schools with Romanian specifics were established, for an easier understanding of the Byzantine system. Hrisant's reform was a very important moment, because musical writing and theory were simplified. The present article tells about the most important representatives of the reform in the Romanian countries, with an introduction of the church music schools that existed until the reform. The reform was an important moment because, along with the simplification of writing, it prepared the ground for the romanization of church pew songs, according to the specifics of our country.

Keywords: church music; reform; protopsalter; transcription; orthodoxy; printing house; theory; translators;

INTRODUCERE

Muzica religioasă s-a dezvoltat pe teritoriul Țărilor Române încă de la creștinare, în sec. IV fiind atestat documentar primul dascăl la strană, Sava de la Buzău, dar despre existența unor școli bisericești în care se învăța cântarea se pomenește abia în sec. XIII, mănăstirile fiind primele centre de cultură în care se învăța muzica tradițională.

În sec. al XV-lea se remarcă o ascensiune politică, socială și culturală, iar aceasta se răsfrânge și asupra învățământului muzical, prin apariția unor școli de prestigiu, cum ar fi Școala de la Putna, unde sunt semnați *Ioasaf melurgul*, probabil primul egumen al mănăstirii, *Evstatie protopsaltul* la 1493, *Antonie* la 1495 și *Lucaci* la 1581, astfel presupunând că această școală a funcționat mai mult de un secol, stingându-se către sfârșitul sec. al XVI-lea¹.

1. ȘCOLI DE MUZICĂ BISERICESCĂ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE, PÂNĂ LA REFORMĂ

Dar nu numai în Moldova s-a cântat și s-a dezvoltat muzica psaltică ci și în celelalte regiuni locuite de români. Astfel, la Brașov se deschide o școală în a doua jumătate a sec. al XV-lea, care a avut ca primi dascăli pe *Radu Dascălul* și *Gheorghe Grămăticul*, între 1480-

¹ Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989, p. 34.

1497, școală care se va desființa după mai bine de două secole². La Alba-Iulia, în sec. al XVII-lea, unde își tipărește cărțile Mitropolitul Simion Ștefan(1643-1656), se desfășura o activitate pedagogică muzicală, dar și la Făgăraș, unde exista o școală înființată la 3 aprilie 1657, iar la “Academia” lui Vasile Lupu de la Iași muzica psaltică era un important obiect de studiu.

Nici Țara Românească nu a dus lipsă de învățământ muzical, la Târgoviște existând o școală încă din sec. al XV-lea, iar în sec. al XVII-lea Școala slavonă de aici avea ca obiect de studiu și cântarea bisericească. Și la Câmpulung-Muscel activa o școală înființată de Antonie Vodă unde se învățau cititul, scrisul, socotitul, limbile română, slavonă și greacă, dar și cântările bisericești³.

Odată cu urcarea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu, este refăcută școala de la Mănăstirea Sf. Sava și ia ființă la București o școală domnească condusă de dascălul domnesc Coman, a cărui existență este atestată în 1704. Școala muzicală brâncovenească este reprezentată mai ales de *Filotei sin Agăi Jipei*, a cărui lucrare, “*Psaltichia românească*”, este fundamentală pentru istoria muzicii noastre, ea atestând nu numai cântarea în românește, dar și existența unei școli de muzică în limba română. Astfel, în primii ani ai sec. al XVIII-lea existau mai multe școli, amintind, pe lângă cele de mai sus și pe cea de la Colțea, ridicată între anii 1701-1702.⁴

În afară de acestea, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu mai existau în București o Școală domnească la biserica Sf. Gheorghe Vechi, dar și la Mănăstirea Antim.

Din sec. al XVI-lea exista o școală normală ortodoxă la Velența, un cartier din Oradea, iar din sec. al XVII-lea a luat ființă o altă școală normală, ai cărei dascăli nu sunt cunoscuți decât după anul 1783, existând atât profesori pentru români cât și pentru greci.⁵

Cele mai multe școli în care se învățau cântările de strană erau în Transilvania, ca și în Principate de altfel, pe lângă mănăstirile mai importante ca: Bălgrad, Prislop, Sâmbăta de Sus, Șinca Veche, Râmeț, Lupșa, Mărgina, Toplița etc. În Banat existau școli la mănăstirile Hodoș-Bodrog, Șemlacu Mic, Serdiștea Mică. Și la Craiova, în sec. al XVIII-lea, au funcționat școli pe lângă bisericile Sfântul Dumitru, Obedeanu și Madona-Dudu, școli ce serveau pentru pregătirea candidaților pentru preoție și în care se învăța și psaltichia⁶.

Forme similare de învățământ muzical s-au organizat și în Moldova. Astfel, la Iași, la Sfinții Trei Ierarhi, Sf. Nicolae Domnesc, Golia, Cetățuia, Sf. Spiridon era promovată muzica psaltică; la Galați preda psaltichia Agapie Ieromonahul, iar la Mănăstirea Putna se reînființează, în 1774, după aproape două secole o școală cu un curs de 6-8 ani. Și la Mănăstirea Neamț cântarea psaltică a fost promovată cu succes, iar la sfârșitul sec. al XVIII-lea apare aici o școală muzicală a cărei existență poate fi urmărită până în anul 1840. În această perioadă unii protopsalți ca *Naum Râmnicianul* sau *Dimcea*, predau muzica psaltică în unele mănăstiri sau în alte locuri amenajate de ei înșiși, astfel că Dimcea protopsaltul avea o clasă de muzică bisericească pe care o ținea în locuința sa din hanul lui Constantin Vodă.

² Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, ed. cit, pp. 35-36.

³ Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, ed. cit, pp. 39-40.

⁴ Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, ed. cit, pp. 41-44.

⁵ Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, ed. cit, pp. 51-53.

⁶ Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, ed. cit, pp. 55-56.

Din cele expuse până aici se poate vedea evoluția cântării religioase și a învățământului psaltic până în sec. al XIX-lea când se va realiza ceea ce nu se făcuse până atunci, anume tipărirea cărților de muzică în limba română și adaptarea cântărilor grecești la cerințele limbii noastre naționale, de acum începând o perioadă prolifică remarcată atât prin apariția numărului mare de protopsalți și profesori de muzică psaltică cât și prin redactarea și tipărirea unui impresionant tezaur de compoziții psaltice, astfel încât această perioadă, a începutului sec. al XIX-lea, poate fi numită, fără exagerare, perioada de aur a psaltichiei românești.

În această perioadă s-au remarcat figuri reprezentative ale acestui gen muzical, personalități marcante, care și-au pus amprenta definitivă asupra stilului psaltic românesc. Amintim aici pe Anton Pann, Macarie Ieromonahul, Dimitrie Suceveanu, Ghelasio Basarabeanu, Ștefanache Popescu, Iosif Naniescu, Nectarie Frimu, Ghenadie Țeposu, Oprea Demetrescu, Neagu Ionescu, Varlaam Protosinghelul, Ieromonahul Serafim, Nicolae Severeanu și nu în ultimul rând Nectarie protopsaltul Sfântului Munte.

2. REFORMA HRISANTICĂ

Rapiditatea cu care muzica psaltică s-a dezvoltat în țara noastră a avut mai mulți factori, iar unul din ei a fost reforma de la 1814 a celor trei teoreticieni greci, **Grigorie Lampadarul, Hurmuz Hartofilax și Hrisant de Madytos**, numită și “*reforma hrisantică*”. Astfel, acești trei reformatori au pornit la o acțiune de curățire a muzicii psaltice, înlăturând pe cât posibil orice influență străină de biserică și introducând ftongurile monosilabice: Pa, Vu, Ga, Di, Ke, Zo, Ni, Pa⁷. Pe lângă aceasta s-au mai stabilit următoarele:

- au stabilit felurile tonurilor la trei: tonul mare, tonul mijlociu(ton mic) și tonul mic(ton mai mic);
- genurile au rămas aceleași: diatonic, cromatic și enarmonic;
- se stabilește numărul ftoralilor la 18: 8 diatonice, 5 cromatice, 5 enarmonice;
- se reduce numărul semnelor ascendente și descendente;
- se reduce numărul semnelor dinamice și expresive;
- se fixează tactul (tempoul) cântărilor și scările celor opt glasuri⁸.

Deși această reformă a avut loc în 1814, ea s-a concretizat abia în 1821 printr-o lucrare teoretică intitulată “*Introducere în teoria și practica muzicii ecleziastice*”, tipărită la Paris. La aceasta se mai adaugă “*Marele teoreticon al muzicii*” tipărit la Triest în 1832 și care sintetizează istoric și practic scopul reformei⁹.

În Țările Române reforma s-a aplicat începând din 1816, când sosesc aici mai mulți protopsalți constantinopolitani de prestigiu care vor fi încercat să implementeze această nouă sistemă. Dintre aceștia trebuie menționați: Anastasie Rapsaniotul, Agapie Paliermul, Dionisie Fotino, Grigorie Lampadarul (unul din coautorii reformei), Petru Vizantie, Petru Efesiu¹⁰. Acesta din urmă a înființat o școală de psaltichie la Sfântul Neculai-Șelari, unde reușește să tipărească și primele cărți în “*noua sistemă*”, în 1820.

Reforma se aplică în special în Moldova și Muntenia, rămase mult mai apropiate de tradițiile grecești și mai ales de cele athonite, în comparație cu celelalte provincii românești (Banat, Transilvania și Basarabia), care erau influențate de practica sârbească sau de cea

⁷ Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, vol. I, Editura Daim, București, 2003, p. 35.

⁸ Pr. Lect. Dr. Stelian Ionașcu, *Teoria muzicii psaltice*, Editura Sophia, București, 2006, p. 17.

⁹ Pr. Lect. Dr. Stelian Ionașcu, *Teoria muzicii psaltice*, ed. cit., p. 17.

¹⁰ Gheorghe Ciobanu, *Muzica bisericească la români*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XC (1972), nr. 1-2, p. 173.

corală rusească. În muzica psaltică din țara noastră, reforma se suprapune procesului de românire a cântărilor bizantine, eliberate de sub dominația limbii grecești și slavone, proces întreprins de cei trei reprezentanți ai aplicării reformei: **Macarie Ieromonahul**, **Anton Pann** și **Dimitrie Suceveanu**¹¹. În Moldova, susținător al noii sisteme muzicale a fost mitropolitul Veniamin Costachi, care a introdus-o la Seminarul de la Socola. În Țara Românească aplicarea acestui nou sistem muzical a fost făcută de Macarie și Anton Pann, care împreună cu **Pangratie Protopsaltul** au fost îndemnați de mitropolitul Dionisie Lupu să pornească o acțiune de transcriere a cântărilor bisericești din sistema veche în cea nouă, precum și la tipărirea de cântări în românește. Această acțiune, în special a lui Macarie, a întâmpinat opoziție din partea grecilor, mai ales din partea lui Petre Efesiu, însă aceasta nu a zădărnicit planurile celor trei și astfel cântările psaltice aveau să devină bunul tuturor românilor.

Deși Petru Efesiu a avut un rol deosebit în cultura muzicală românească prin introducerea noului sistem muzical, totuși, în acest moment în care se încerca românirea cântărilor psaltice el adoptă o poziție potrivnică. Astfel, el pune la punct un nou sistem muzical bazat pe alfabetul grecesc, cu totul străin de tot ceea ce se făcuse până atunci. Prima sa lucrare în această notație a fost Anastasimatarul, în 1832. Încercarea lui însă, redusă la câteva lucrări, nu a avut niciun rezultat, spre sfârșitul vieții el însuși întorcându-se la notația obișnuită¹².

3. CEI MAI DE SEAMĂ REPREZENTANȚI AI REFORMEI

Revenind la **Macarie Ieromonahul** (1750 sau 1770 – 1836), considerat “*părintele școlii naționale de creație psaltică*” sau “*dascălul și traducătorul muzicii bisericești în limba românească*”, putem spune că a fost cel mai important reprezentant al școlii psaltice românești, datorită faptului că el a fost cel care a realizat pentru prima oară traducerea și tipărirea unor lucrări psaltice de amploare în limba română. Datele sale biografice sunt puține, se știe că s-a născut în Perieții Ialomiței, la început purtând numele de Periețeanu, ca și fratele său, Voicu, ajuns stolnic și ca sora sa, măicuță la Mănăstirea Viforâta, unde ieromonahul a murit în 1836¹³.

Ieromonahul Macarie intră în istoria muzicii psaltice românești prin activitatea de dascăl al școlii de psaltichie, de director al școlii de cântăreți din București (1819-1827), de îndrumător al călugărilor de la Mănăstirea Neamț, de epistat al școlilor de cântăreți din Țara Românească, de cărturar, dar mai ales de autor al principalelor lucrări de aplicare a reformei hrisantice în țara noastră.

După cum am amintit mai înainte mitropolitul Dionisie Lupu a format o comisie pentru traducerea în limba română a cărților de muzică bisericească din care făcea parte și Macarie, dar din cauza unor divergențe între membrii acesteia, Macarie a rămas singur pentru a duce la îndeplinire planul mitropolitului. În această situație, Macarie apelează la sprijinul lui Petru Efesiu pentru publicarea acestor lucrări, dar este refuzat pentru simplul motiv că în tipografia lui nu se tipărește decât în limba greacă. Însă lucrurile vor lua o întorsătură fericită pentru Macarie în momentul în care sosește la București, în 1820, Zaharia Carcalechi, care îi propune să-ți tipărească lucrările la Buda, stiut fiind faptul că se bucura de sprijin material din partea mitropolitului și al unor boieri. Din cauza contextului politic, revoluția din 1821, el

¹¹ Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, Editura Interprint SRL, București 1997, p.91

¹² Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, vol. I, ed. cit., pp. 38-39.

¹³ Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, ed. cit., p. 97

pierde ajutorul bănesc și astfel planurile lui au fost zădărnice. Beneficiind de un climat favorabil, el pleacă la Viena, iar în 1823 își va vedea roadele muncii sale – tipărirea primelor sale lucrări: Teoreticonul, Anastasimatarul și Irmologhionul sau Catavasierul Muzicesc¹⁴.

După această perioadă, Macarie se stabilește în jurul anului 1830 la Mănăstirea Neamț, pentru a preda călugărilor acestei lavre noul sistem de notație¹⁵. Aici, activitatea lui Macarie este una prolifică și complexă, în manuscrisele nemțene găsindu-se multe creații ale ieromonahului ca: cântări la Utrenie și Liturghie, axioane grecești și moldovenești, stihuri și irmoase în locul axionului, Canonul de Florii ș.a.¹⁶

Pe lângă cele trei cărți tipărite la Viena, în timpul vieții sale, Macarie nu a mai reușit să publice decât două: Antologia, în 1827, care cuprinde cântări la Utrenie (tropare, binecuvântări, antifoane, polielee), și Prohodul Domnului, în 1836, în două variante, una mai lentă și una mai scurtă. La lucrările tipărite, intrate în circulație din timpul vieții sale, trebuie adăugate și câteva din cele păstrate de sora sa Justina, care se găsesc acum la Biblioteca Academiei Române: Stihirarul (ce cuprinde diferite tropare, cele 11 voscresne și alte cântări de la vecernie pe cele opt glasuri), Papadichia, Irmologhion Calofonicon (ce cuprinde 120 de irmoase pe cele opt glasuri și 5 polihronioane), Cântările Sfintei Liturghii (cuprinde cântările Liturghiei, remarcându-se heruvicele celor opt glasuri și cele ale zilelor săptămânii și o suită de axioane), Pricestiniarul. Printre creațiile deosebite ale lui Macarie, alături de axioane și de Prohodul Domnului, care sunt cantate și astăzi în Biserica noastră, mai trebuie amintite și altele: troparul “*Când slăviții ucenici...*”, polieleul Robii Domnului și inegalabila cântare din Duminica Înfricoșătoarei Judecăți – “*Vai mie înnegritulule suflete...*”¹⁷.

Contemporan cu Macarie, **Anton Pann**, a fost o altă personalitate marcantă a acestei perioade datorită aportului adus la îmbogățirea patrimoniului muzical românesc.

Anton Pann s-a născut în Sliven, un orașel din Bulgaria, în jurul anului 1797, ca fiu al lui Petrov Pantoleon și al Tomaidei, având doi frați și o soră. Nu peste mult timp tatăl său a murit în războiul ruso-turc, iar rămas orfan și apoi murind și cei doi frați ai săi în asaltul Brăilei, se refugiază, cu familia, întâi la Chișinău, unde intră în corul bisericii celei mari.

Dar și de aici vor fi nevoiți să plece, datorită invaziei lui Napoleon, și se stabilesc în București, unde este primit paracliser la Biserica Olari și mai apoi cântăreț la Biserica “cu Sfinți” și totodată elev al școlii înființată de Dionisie Fotino, unde învață muzica psaltică aproape doi ani¹⁸.

Deschizându-se școala de muzică de la Biserica Sf. Nicolae-Șelari, în 1816, Anton Pann se va înscrie și va frecventa această școală încă doi ani, avându-l coleg pe Ieromonahul Macarie. Apreciindu-i talentul și capacitatea de muncă, Petru Efesiu îl numește director al tipografiei sale, iar în această calitate a tipărit pentru prima dată un axion în românește, în 1819.

În anul 1820 se căsătorește cu Zamfira Agurezan, o fată săracă, iar aceasta i-a dăruit un fiu ce a ajuns preot la Biserica Visarion din București, dar cei doi se vor despărți în

¹⁴ Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, vol. I, ed. cit., pp. 52-54.

¹⁵ Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Activitatea muzicală a lui Macarie Ieromonahul la Mănăstirea Neamț*, în Biserica Ortodoxă Română, an. CXV (1997), nr. 7-12, p. 279.

¹⁶ Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Activitatea muzicală a lui Macarie Ieromonahul la Mănăstirea Neamț*, în Biserica Ortodoxă Română, an. CXV (1997), nr. 7-12, p. 283.

¹⁷ Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, ed. cit, p. 104

¹⁸ Diac. Asist. Ion Popescu, *Anton Pann classic al psaltichiei românești*, în Biserica Ortodoxă Română, an. XCIII(1975), nr. 3-4, pp. 459-460.

1827¹⁹. În timpul mișcării revoluționare de la 1821, cât și după, deține funcția de profesor în școli de muzică din București, Mogoșoaia, Râmnicu-Vâlcea, Brașov, precum și pe cea de cântăreț în diferite biserici din orașele unde a zăbovit.

Datorită muncii istovitoare pe care a dus-o, a drumurilor pe care le făcea prin țară pentru a-și vinde cărțile tipărite prin osteaneala proprie, a evenimentelor ce s-au succedat în viața sa, marele psalt și poet popular avea să moară la sfârșitul anului 1854, după o boală ce a durat mai bine de o lună de zile.

A fost înmormântat la Biserica Lucaci din capitală, deși dorința lui a fost aceea de a fi înmormântat la Schitul Roșioara, însă din cauza drumurilor care erau foarte greu practicabile în acea perioadă, dorința sa nu a putut fi îndeplinită²⁰.

Activitatea lui Anton Pann a fost una complexă, atât în plan bisericesc, cât și laic. El s-a remarcat atât ca psalt, traducător de cărți bisericești, tipograf și editor de cântări psaltice, cât și de compozitor de literatură laică.

Astfel, în ceea ce privește muzica psaltică el a tipărit următoarele:

- Axion în limba română, București, 1819;
- Versuri muzicești, ce cuprinde cântări ce se cântă la sărbătoarea Nașterii Domnului, tipărită în 1821 și 1830, București;
- Cântări de stea, București, 1822;
- Cântări la Sf. Liturghie a Sf. Vasile cel Mare, București, 1822, 1825 și 1854;
- Cântece de stea, București, 1828;
- Polieleul Cuvânt Bun, București, 1826;
- Penticostar, 1827;
- Noul Doxastar, tradus în românește după metoda veche, Tom I și II, București, 1841;
- Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau gramatica melodică, București, 1845;
- Irmologhiu sau Catavasier, București, 1846;
- Epitaful sau Slujba înmormântării Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, București, 1846;
- Heruvico-Chinonicar, Tom I și II, București, 1847;
- Prescurtare din Bazul muzicii bisericești, București, 1847;
- Rânduiala Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii, București, 1847;
- Păresimier, care cuprinde cântări din Postul mare, București, 1847;
- Epitaful sau Slujba înmormântării Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, București, 1853;
- Antifoanele ce se cântă la ecteniile serii, dimineții și ale Sfintei Liturghii, București, 1853;
- Noul Doxastar, Tom III, 1853;
- Mică gramatică muzicală teoretică și practică, București, 1854;
- Irmologhiu-Catavasier, ed. a II-a, 1854;
- Noul Anastasimatar, tradus din grecește, București, 1854²¹.

Alături de opera sa psaltică, Anton Pann are o serie de tipărituri literare profane, care au ocupat un loc important în preocupările acestuia:

¹⁹ Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, ed. cit., pp. 70-72.

²⁰ Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, ed. cit., pp. 74-75.

²¹ Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, ed. cit., pp. 77-79.

- Calendarul lui Bonifatie Setosul, București, 1830;
- Calendar pe anul acesta în care se cuprind materiile și faptele muerilor celor rele, București, 1831;
- Hristoitie sau școala moralului, București, 1834;
- Noul Erotocrit compus în versuri, Sibiu, 1837;
- O povestire Arabică din Halima, București, 1839;
- Fabule și istorioare, București, 1841;
- Memorabilul focului mare în București de ziua de Paști anul 1847, martie 23;
- Fabule și istorioare auzite și versificate de Anton Pann, București, 1847;
- Calendar purtativ pe anul 1847, care arată răsărirea și apunerea soarelui după ceasornicarul evropienesc, potrivit după gradele Țării Românești, București, 1847;
- Calendar pe anul 1849;
- Pocăința omului desmierdat sau vorbire între suflet și trup și osebite sfaturi folositoare trupește și sufletește, prin culegere versificate și date la lumină, București, 1849;
- Adiată, 1849;
- Calendar bogat pe anul de la Hristos 1850, București, 1849;
- Spitalul Amorelui, București, 1850;
- Calendar pe anul de la Hristos 1851, București, 1850;
- O așezare la țară sau povestea lui Moș Albu;
- Calendar bogat pe anul 1852, București, 1852;
- Culegere de proverburile sau Povestea vorbii, București 1853;
- Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogeia, București, 1853;
- Înțeleptul Archir și nepotul său Anadam, București, 1854;
- Povestiri arabice, Ed. a II-a, București, 1854.²²

Din toate cele enumerate până acum se poate spune că Anton Pann a fost un compozitor, traducător, dar și poet și folclorist de excepție, cu o estetică bine conturată, opera sa rămânând neegalată până azi.

Cel de-al treilea reprezentant al aplicării reformei hrisantice în țara noastră și al desăvârșirii procesului de românire a cântărilor bisericești a fost paharnicul **Dimitrie Suceveanu**, protopsaltul Mitropoliei din Iași.

Mult mai tânăr decât Macarie și Anton Pann, paharnicul Suceveanu descinde din școala ieșeană de la Trei Ierarhi, a lui Grigorie Vizantie, Nicu Dimcea cel tânăr și Grigorie Paraschiade, dar și din cea de la Mănăstirea Neamț, a lui Iosif, Visarion și Dorotei²³.

Dimitrie Suceveanu s-a născut la Suceava în anul 1813, conform actului de deces din 18 ianuarie 1898, în care i se trece vârsta de 85 ani²⁴.

Părinții săi, Ștefan și Achilina s-au mutat la Iași când Dimitrie era mic. Aici își va face școala primară, la Sf. Trei Ierarhi, ca apoi să urmeze școala de psaltichie înființată de Veniamin Costachi la Iași în 1805. După terminarea școlii va activa ca protopsalt la bisericile Sf. Ioan, Sf. Pantelimon, Barnoschi și Biserica Albă, iar în 1837 va fi numit cântăreț II la

²² Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, ed. cit, pp. 81-85.

²³ Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Dimitrie Suceveanu – Idiomelar*, în *Glasul Bisericii*, an. L(1992), nr., 1-3, pp. 93-94.

²⁴ După bizantinologul Vasile Vasile, Dimitrie Suceveanu ar fi murit la vârsta de 80 ani(1816-1896), deci în jurul datelor biografice ale acestuia planează misterul.

catedrala mitropolitană din Iași. În 1844 este numit profesor la școala de psaltică a mitropoliei, unde va funcționa până în 1890²⁵.

În ceea ce privește activitatea cântărească, Dimitrie Suceveanu tipărește cărțile lui Macarie la Iași, în 1848, Prohodul Domnului la București în 1891, Anastasimatarul și Irmologhionul, precum și alte cântări (heruvice, axioane, polieleie, anixandare), dar capodopera sa rămâne Idiomelarul unit cu Doxastarul, tipărit la Neamț în 1856-1857.

Cele trei volume ale Idiomelarului acoperă toată perioada anului bisericesc, începând cu 1 septembrie și terminând cu 31 august și sunt împărțite astfel:

- volumul I cuprinde cântări pe lunile septembrie-decembrie;
- volumul al II-lea cuprinde cântări pe lunile ianuarie –august;
- volumul al III-lea cuprinde cântări din perioadele Triod și Penticostar.

Principale cântări cuprinse în cele trei volume ale Idiomelarului sunt cele la vecernie, utrenie și litie, pentru toate praznicele împărătești și pentru sărbătorile importante ca: stihiri, slave, tropare, condace, mărimuri, sedelne, unele traduse, iar altele compuse de el.

Toată creația lui Dimitrie Suceveanu este construită pe un bogat fond melodic bisericesc român, el rămânând, astfel, un reprezentant de seamă al muzicii românești de tradiție bizantină.

Alături de Macarie Ieromonahul, Anton Pann și Dimitrie Suceveanu, trebuie amintit și Ghelasie Basarabeanu, protopsalt, profesor și compozitor bisericesc de pe meleaguri argeșene.

Deși contemporan cu Macarie Ieromonahul, Anton Pann și Dimitrie Suceveanu, despre *Ghelasie Basarabeanu* nu avem foarte multe date. Se știa despre el că a sosit la Argeș pe la 1845, împreună cu un ucenic al lui Macarie, Dimitrie, însă, din însemnările din manuscrise reiese faptul că prin 1817 s-a așezat, de fapt, la Argeș.

Aici ajunge profesor de psaltichie, iar apoi chiar director la Seminar din 1848 până la moartea sa, în locul lui fiind instalat un ucenic al lui Anton Pann, pe nume Dimitrie Protopopescu²⁶.

Spre deosebire de Macarie și Anton Pann, Ghelasie nu și-a tipărit creațiile și nici nu și-a semnat numele pe traduceri sau compunerile sale. Opera sa este întinsă în circa 50 de manuscrise, scrise de el sau ucenicii lui, din 1839 până spre sfârșitul sec. al XIX-lea. De la el ne-au rămas o serie de creații muzicale cum ar fi: podobii (în 18 manuscrise), catavasii (în 18 manuscrise), exapostilarile (în 17 manuscrise), stihirile Evangheliei cu doxologii (în 20 de manuscrise), heruvice mici săptămânale (în 20 de manuscrise), heruvice mari duminicale și praznicale, axioane duminicale și praznicale, heruvice și axioane speciale din Postul Mare (în 21 de manuscrise), chinonice săptămânale, duminicale, praznicale²⁷.

De la Ghelasie ne-a rămas și un studiu teoretic, "*Canoanele muzicii prescurtată din Theoreticon cu întrebări și răspunsuri*", structurată în numai 6 capitole, are numai 12 pagini, fiind o prescurtare a gramaticii lui Macarie, dar care cuprinde și unele elemente care sunt dezbătute de Anton Pann în Bazul teoretic. Interesant este că Anton Pann a scris studiul

²⁵ Pr. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în sec. al XIX-lea*, în *Glasul Bisericii*, an. XLI(1982), nr. 11-12, p. 912.

²⁶ Pr. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în sec. al XIX-lea*, ed. cit., p. 904.

²⁷ Pentru o mai bună documentare privind manuscrisele lui Ghelasie Basarabeanu recomandăm Pr. Conf. Dr. Ion Isăroiu, *Ghelasie Basarabeanu, personalitate marcantă a muzicii bizantine*, Editura Universității din Pitești, 2008.

său teoretic în 1845, iar Ghelasie în 1840²⁸. Tot de la el ne-a rămas și cea mai folosită și melodioasă doxologie pe glasul V, care este cântată azi în multe biserici din țara noastră.

Ghelasie Basarabeanu a trecut la cele veșnice la 8 noiembrie 1855, la numai un an după Anton Pann(2 noiembrie 1854)²⁹.

Pe lângă acești patru protopsalti, profesori, compozitori de muzică psaltică - Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu și Ghelasie Basarabeanul - ce sunt considerați clasici ai muzicii românești de tradiție bizantină, sec al XIX-lea a fost impregnat cu multe alte personalități muzicale marcante, însă cei patru amintiți mai sus rămân reprezentativi pentru muzica psaltică românească.

CONCLUZII

În concluzie, parcursul sau mai bine spus, evoluția muzicii bisericești din țara noastră, până în secolul XX. Chiar dacă nu mai avem multe mărturii și manuscrise de la începuturi, observăm faptul că reforma hrisantică a fost punctul de plecare pentru a se începe tipărirea pieselor psaltice în românește, după ce s-a transcris foarte mult din sistema veche în sistema nouă, întrucât cei trei reformatori au simplificat scrierea neumatică totul devenind mult mai accesibil. Școlile existente pe teritoriul țării noastre, au produs teoreticieni și interpreți, psalți foarte pregătiți, care au tipărit nenumărate capodopere, iar momentul de răscruce al reformei, a oferit cadrul prielnic și în ceea ce privește românirea cântărilor psaltice, dorință mai veche a marilor noștri compozitori și traducători.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Arhid. Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989
- [2] Pr. Dr. Marin Velea, *Studii de muzicologie laică și bisericească*, vol. I, Editura Daim, București, 2003
- [3] Pr. Lect. Dr. Stelian Ionașcu, *Teoria muzicii psaltice*, Editura Sophia, București, 2006
- [4] Gheorghe Ciobanu, *Muzica bisericească la români*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XC (1972), nr. 1-2
- [5] Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, Editura Interprint SRL, București 1997
- [6] Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Activitatea muzicală a lui Macarie Ieromonahul la Mănăstirea Neamț*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. CXV (1997), nr. 7-12
- [7] Diac. Asist. Ion Popescu, *Anton Pann classic al psaltichiei românești*, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCIII(1975), nr. 3-4
- [8] Prof. Univ. Dr. Vasile Vasile, *Dimitrie Suceveanu – Idiomelar*, în *Glasul Bisericii*, an. L(1992), nr., 1-3
- [9] Pr. Prof. Dr. Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în sec. al XIX-lea*, în *Glasul Bisericii*, an. XLI(1982), nr. 11-12
- [10] Pr. Conf. Dr. . Ion Isăroiu, *Ghelasie Basarabeanu, personalitate marcantă a muzicii bizantine*, Editura Universității din Pitești, 2008

²⁸ Pr. Conf. Dr. . Ion Isăroiu, *Ghelasie Basarabeanu, personalitate marcantă a muzicii bizantine*, Editura Universității din Pitești, 2008, p. 21.

²⁹ Pr. Conf. Dr. . Ion Isăroiu, *Ghelasie Basarabeanu, personalitate marcantă a muzicii bizantine*, ed. cit, p. 37.